

POSTANOWIENIE

Dnia 29 października 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa małoletniej S.D.
przeciwko A.D. Ł.
o zapłatę,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 29 października 2019 r.,
na skutek skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 24 stycznia 2019 r., sygn. akt I ACa (...),

- 1) odrzuca skargę kasacyjną w części dotyczącej oddalenia apelacji pozwanej;**
- 2) odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania w pozostałym zakresie;**
- 3) zasądza od powódki na rzecz pozwanej kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł z tytułu zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 23 kwietnia 2018 r. Sąd Okręgowy w S. zasądził od pozwanej A.D.Ł. na rzecz powódki S.D. zachówek w wysokości 30 000 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia 8 kwietnia 2017 r. do dnia zapłaty (punkt 1) oraz oddalił powództwo w pozostałej części - co do kwoty 70 000 zł (punkt 2).

Apelacja powódki od punktu 2 powyższego wyroku została oddalona wyrokiem Sądu Apelacyjnego w (...) z 24 stycznia 2019 r.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, powódka wskazała przyczyny kasacyjne określone w art. 398⁹ § 1 pkt 1 i 4 k.p.c. W uzasadnieniu wniosku zauważyła, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego dopuszcza się możliwość miarkowania zachowku, jako instytucji wyjątkowej, nie była jednak przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego kwestia zastosowania zasad współżycia społecznego do miarkowania wysokości zachowku w odniesieniu do małoletniego dziecka z uwagi na zachowania jej wstępnych względem spadkodawcy. W związku z tym dostrzegła potrzebę zajęcia przez Sąd Najwyższy stanowiska co do możliwości wyciągnięcia negatywnych konsekwencji prawnych dla uprawnionego w sytuacji, w której zachowania sprzeczne z zasadami współżycia społecznego wystąpiły na linii pomiędzy spadkodawczynią a jego rodzicami i dziadkiem i w żadnej mierze nie dotyczyły uprawnionego, a także czy i w jakich sytuacjach możliwym jest miarkowanie zachowku w odniesieniu do małoletniego dziecka. Zdaniem skarżącej, wprowadzenie zasady odpowiedzialności dziecka za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego zachowania jego wstępnych stoi w sprzeczności z konstytucyjnym porządkiem prawnym, dorobkiem intelektualnym i poczuciem sprawiedliwości wyrażającej się zasadą, że dzieci nie powinny odpowiadać za winy swych rodziców. Wykładnia art. 5 k.c. dokonana przez Sąd drugiej instancji, uznająca, że dziecko może pośrednio ponosić winę, a w konsekwencji mieć zmniejszony zachówek tylko dlatego, iż jego rodzice i dziadek nie wywiązali się ze swoich obowiązków rodzinnych względem spadkodawczyni, prowadzi też - w jej ocenie - do wniosku, że skarga kasacyjna jest oczywiście zasadna. Według powódki, nie sposób zgodzić się z Sądem, że naruszeniem zasad współżycia społecznego jest zrealizowanie przez nią swego prawa w sytuacji, w której tego prawa zostali pozbawieni jej wstępni. Stan ten wynika wprost z obowiązujących przepisów. Stwierdzenie, że w aktach brak jest danych, iż powódka jako osoba poniżej 13 roku życia mogła podejmować działania stanowiące przeciwwagę dla zachowania swoich wstępnych względem spadkodawczyni jest - zdaniem skarżącej - nieuprawnione, albowiem pozycja

małoletniego dziecka w rodzinie uniemożliwia przełamanie ostracyzmu pomiędzy spadkodawczynią a wstępnymi.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Powódka zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w całości, a więc także w korzystnej dla niej części oddalającej apelację pozwanej, w czym nie ma interesu prawnego (*gravamen*) i już z tego względu skarga podlegała w tym zakresie odrzuceniu (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2014 r., III CZP 88/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 108; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2015 r., V CSK 450/14, niepubl.; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2015 r., V CSK 421/14, niepubl.).

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego, skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał przyczynę określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c., powinien odpowiednio sformułować zagadnienie prawne, wskazać przepisy prawa, na których tle zagadnienie się wyłoniło oraz przedstawić argumentację jurejną uzasadniającą

możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczą o istotności tego zagadnienia (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11; z dnia 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, nie publ.; z dnia 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, nie publ.). Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 18 września 2012 r., II CSK 180/12, nie publ. oraz z dnia 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, nie publ.), wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, nie publ.).

Zagadnienie prawne przedstawione przez powódkę nie czyni zadość wskazanym wymaganiom. W aspekcie abstrakcyjnym w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że uprawnienie do zachowku, jak każde inne prawo podmiotowe, może być nadużyte, choć zarazem możliwość zastosowania art. 5 k.c. jest ujmowana restryktywnie ze względu na cel zachowku, którym jest ochrona interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, niezależnie od woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1981 r., III CZP 18/81, OSN 1981, Nr 12, poz. 228; wyroki Sądu Najwyższego z dnia 7 kwietnia 2004 r., IV CK 215/03, PiP 2005, z. 6, s. 111; z dnia 4 lipca 2012 r., I CSK 599/11, nie publ.; z dnia 7 lutego 2013 r., II CSK 403/12, nie publ.; z dnia 6 lutego 2014 r., I CSK 252/13, nie publ.; z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 625/15, OSNC 2017, Nr 4, poz. 45; z dnia 2 lutego 2017 r., I CSK 260/16, nie publ.; z dnia 14 marca 2017 r., II CSK 436/16, nie publ., z dnia 28 marca 2018 r., IV CNP 10/17, nie publ.; w wyroku z dnia 28 marca 2018 r., V CSK 428/17, OSNC-ZD 2019, z. A, poz. 14 zastrzeżono jednak, że nie jest dopuszczalne całkowite oddalenie powództwa o zachówek na podstawie art. 5 k.c.). Jest zarazem jasne, że decydujące znaczenie ma w tym kontekście ocena okoliczności konkretnego przypadku, a odwołanie do klauzuli generalnej zasad współżycia społecznego (art. 5 k.c.) immanentnie wiąże się z zapewnieniem znacznej swobody decyzyjnej sądowi, co zwięża zakres przypadków, w których można mówić o naruszeniu (zwłaszcza oczywistym) art. 5 k.c. (por. postanowienia

Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2018 r., III CSK 125/18, nie publ. i z dnia 11 września 2019 r., IV CSK 662/18, nie publ.). Ponadto, zagadnienie prawne przedstawione w skardze kasacyjnej w znacznej mierze odrywa się od istoty sprawy, wbrew bowiem założeniu skarżącej o uznaniu miarkowania zachowku przez Sąd odwoławczy za uzasadnione nie zadecydował pogląd, że dziecko może być obarczone negatywnymi konsekwencjami zaniedbań swych rodziców i dziadka względem spadkodawcy. Nie świadczy o tym marginalna wzmianka o braku zachowań powódki, które mogłyby stanowić przeciwwagę w stosunku do całkowitej bezczynności jej wstępnych. Sąd Okręgowy w żadnej mierze nie dążył do przypisania powódce odpowiedzialności moralnej za naganne postępowanie wydziedziczonych wstępnych ani własnej winy. Analiza uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie pozostawia wątpliwości, że dla Sądu odwoławczego decydujące były następujące czynniki: brak wiedzy spadkodawczyni o istnieniu powódki i tym samym istnienia wobec niej obowiązku moralnego względem najbliższych, leczącego u podstaw instytucji zachowku, spostrzeżenie, że zobowiązanie pozwanej z tytułu zachowku względem małoletniej powódki byłoby wyższe niż względem jej wydziedziczonych wstępnych, dążenie do urzeczywistnienia woli spadkodawczyni, która wydziedziczając wstępnych zmierzała do okazania wdzięczności pozwanej, która jako jedyna okazała jej u schyłku życia troskę, pomoc i opiekę, względ na potrzebę ochrony realności spadkobrania (przyznanie powódce zachowku w pełnej wysokości powodowałoby drastyczne obniżenie wartości spadku), oraz usprawiedliwiony interes pozwanej jako spadkobierczyni.

W związku z tym nie można też uznać, że skarżąca wykazała, iż w sprawie zachodzi niewątpliwa, widoczna na pierwszy rzut oka, tj. bez konieczności głębszej analizy, sprzeczność orzeczenia z przepisami prawa nie podlegającymi różnej wykładni (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, nie publ.) oraz że w wyniku takiego naruszenia prawa zapadło w drugiej instancji orzeczenie oczywiście wadliwe (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 kwietnia 2016 r., V CSK 622/15, nie publ.; z dnia 2 czerwca 2016 r., III CSK 113/16, nie publ.; z dnia 27 października 2016 r., III CSK 217/16, nie publ.).

Z tych względów, na podstawie art. 398⁶ § 3 i art. 398⁹ § 2 k.p.c. oraz - co do kosztów - art. 98 § 1 i 3 w związku z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

as]

jw